

ka 1970-luvulla. Kirjoittaja pohtii tätä ongelmakenttää myös siitä myöhemmin käydyin julkisen keskustelun ja tutkimuksen kautta, mutta hän olisi voinut vielä seikkaperäisemmin selvittää Vikströmin omaa toimintaa ja idänpoliittisia kannanottoja. Tekijä kyllä mainitsee romaniaalisen, kommunistisen terrorin uhriksi aikanaan joutuneen pastori Richard Wurmbrandtin Suomen vierailujen aiheuttamat keskustelut, mutta jättää mainitsematta sen, että myös Vikströmillä oli oma roolinsa Wurmbrandtin julistustoiminnan rajoittamisessa vuoden 1975 vierailun aikana.

Luterilainen pastori Richard Wurmbrand, joka oli tullut tunnetuksi teoksensa *Kristus rautaesiripun takana* myötä, vieraili Suomessa lähes vuosittain 1970–1976, 1981 ja vielä 1990. Aluksi hän sai puhua myös kirkkoissa, mutta vuonna 1975 tilanne muuttui. Valtiojohdon epäsuora painostus ja Neuvostoliiton vahva läsnäolo Suomen henkisesä ilmapiiressä loi paineita myös kirkolle. Nyt piispat kielsivät antamasta kirkkoja ja seurakuntien tiloja Wurmbrandtin puhetilaisuuksiin, jotka haluttiin nähdä poliittisluonteisina tai muuten kirkkojen ”pyhyydelle” sopimattomina. Porvoon piispana John Vikström vaikutti siihen, että esimerkiksi Helsingin Saksalaisen seurakunnan kirkko suljettiin Wurmbrandilta. Vaikka Vikström on myöhemmin voimakkaasti puolustanut kirkon kylmän sodan aikaista idänpolitiikkaa, hän joutui myöntämään 1996, että yksittäisten idässä vainottujen kristittyjen suhteen kirkossa oltiin liian varovaisia.

John Vikströmillä oli keskeinen rooli naispappeuden toteutumisesa Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa 1986. Björkstrand käy läpi virkakysymykseen liittyvät keskustelut ja selvittää kohdehenkilönsä kannanottoja. Suomalaisessa naispappeuskeskustelussa toistuivat puolin ja toisin ne argumentit, joita asiasta on esiintynyt kristillisen kirkon historiassa aikaisemmin ja myö-

hemminkin. Suomen luterilainen kirkko päätti naispappeudesta neljä kertaa, vuosina 1963, 1976, 1984 ja 1986. Monet sen kannattajat tulkitsivat vain vuoden 1986 myönteisen ratkaisun Pyhän Hengen ilmoittamaksi päätökseksi, mikä on toki konsiliaarisenkin ajattelun näkökulmasta kirkkopoliittinen enemmän kuin dogmaattinen kannanotto.

Naispappeus oli vain yksi merkittävä muutos kirkossa 1982–1998. Kirkon omaa itsenäistä asemaa suhteessa valtioon vahvistettiin ja sen hallintoa uudistettiin. Uusi virsikirja, kirkkokäsikirja ja raamatunkäännös otettiin käyttöön. Miten nämä muutokset ovat vaikuttaneet kirkon asemaan suomalaisessa yhteiskunnassa? Vikströmin aloittaessa Porvoon piispana 1970 luterilaiseen kirkkoon kuului 92 % suomalaisista, ja hänen jättäessään arkkipiispan tehtävät 1998 kirkkoon kuuluneiden osuus oli 85 % väestöstä. Gustav Björkstrandin Vikström-kirjan ilmestymisvuonna (2016) luterilaiseen kirkkoon kuului 73 % Suomen kansalaisista. Myöhempi tutkimus voi täsmällisemmin pohtia tätä problematiikkaa, ja arvatenkin tutkijoiden mielipiteitä on vähintään kaksi. Toisten mielestä juuri kirkon uudet avaukset ovat lisänneet poistumaa kirkosta, toisten mielestä ilman näitä muutoksia *exit* olisi vielä suurempi.

Professori Björkstrand osoittaa, että John Vikström profiloitui luterilaisen kirkon priimuksena toimissaan erityisesti yhteiskunnallisena keskustelijana. Joskus on todettu, että 1900-luvun kolme ensimmäistä vuosikymmentä olivat Suomen luterilaisessa kirkossa ”Gustaf Johanssonin aika”. Voimmeko puhua siis ”John Vikströmin ajasta” 1980–1990-luvun kirkossa? Epäilemättä Vikström oli kirkollisena johtajana ”charmantti herrasmies”, joka ajoi tavoitteitaan erilaisella tyyliillä kuin suoraviivainen, paikoin jopa karkea Mikko Juva (arkkipiispana 1978–1982). Siinä, missä Juvan oli joskus vaikea hyväksyä eri tavalla ajattelevia ja vastustajikseen ko-

kemia pappeja, Vikström lähestyi ihmisiä korrektisti ja toista osapuolta kuunnellen. Samalla hän ajoi myös oman uskonnollis-teologisen ymmärryksensä pohjalta nousseita tavoitteitaan voimakkaan kirkkopoliittikon tavoin.

JOUKO TALONEN, PROF.

JAAKKO HEINIMÄKI & KAISA KARIRANTA Tapakristityn tyylikirja: Miten elää ja kuolla kristillisesti? Helsinki: Kirjapaja, 2016. 208 s.

Miten kristityn on hyvä elää kristittyinä? Tätä kysymystä ovat monet kirkonmiehet ja -naiset käänneleet kuluineiden vuosisatojen aikana ja se on edelleen ajankohtainen. Vaikka kristinusko alun perin levisi suurissa Välimeren piirin kaupungeissa, on kaupunkikontekstia usein Suomessa pidetty kirkon kannalta hankalana ympäristönä. Miten saada city-ihmiset seurakunnan elämään mukaan?

Jaakko Heinimäen ja Kaisa Karirannan yhdessä kirjoittama *Tapakristityn tyylikirja* vie lukijan kristillisen elämäntavan perusasioiden ja -kysymysten äärelle. Otsikon ”tyylikirja” viittaa lifestyle-oppaaseen. Tyyllisesti kyseessä ei ole käsikirja (*en-chiridion*) vaan kirjoittajat liikkuvat jossakin katekismuksen ja elämäntapaoppaan välissä. Teos ei edusta self help -kirjallisuutta, koska sen mukaan vastaus ihmisen etsintään löytyy hänen ulkopuoleltaan, kirkosta ja Kristuksesta.

Perinteisen katekismuksen kristillisen elämäntavan ohjeet on teoksessa käännetty lifestyle-muotoon tyylinveikeiksi. Kirja jakaantuu seuraaviin osioihin: Rukoile, Käy kirkossa, Lue Raamattua, Veisaa virsiä, Taistele hyvän puolesta, Hoida seremoniat, Vietä joulua (ja muita pyhiä), Tee ko-

tialttari, Tee itsellesi sisäinen kappeli ja Näe ihme. Tyylivinkeissä tapakristittyä (kuten Lukijaa teoksessa epäsuorasti puhutellaan) kehoitetaan valitsemaan itselleen tunnusvirsi kuten Ally McBealissa ikään. Tekijät käsittelevät niin etiikkaa kuin oppia ja liturgiaakin luontevasti ja ovat selvillä siitä, että monilla kristittyjen tavoilla on pitkä historia.

Kirjan tyylinvinkit ovat asiallisia ja osa niistä on hyvinkin vakavia, mutta Heinimäki ja Kariranta kirjoittavat uskonnonharjoituksen eri muodoista ja puolista hauskaasti ja havainnollisesti. Teoksessa ilahduttaa konkretian ja teoreettisemmän aineksen suhde sekä erilaisten tekstityyppiin vaihtelu: *Tyylikirjasta* löytyy tietolaatikkoa ja dialogia, virrenvärssyjä ja katekismuksen opetuksia erilaisiin elämäntilanteisiin. Visuaalinen ilme on miellyttävä ja hallittu, kirjoitusvirheitä en kirjasta löytänyt. Toimitustyö on ollut huolellista ja teksteistä näkyy, että ne ovat menneet monen mankelin läpi. Huolellisesti mietittyjen ilmausten merkitys korostuu aikana, jolloin uskonasioista puhuminen on usein samanaikaisesti sekä leväperäistä että hankalaa.

Jos kirjaa haluaa verrata aiempaan kristilliseen elämäntapakirjallisuuteen, tulee se melko lähelle Lutherin *Vähää katekismusta*, mutta on kuitenkin otteeltaan hieman soveltavampi ja rempseämpi. Myös Clemens Aleksandrialaisen teos *Paidagogos* 190-luvulta käsittelee samankaltaisia kaupunkikristillisyyden teemoja kuin Heinimäki ja Kariranta. Läpi *Tyylikirjan* kulkeva pastoraalinen ote on lempeä, mutta tekijät ottavat myös selkeitä moraalisia kantoja. Esimerkiksi aviorikoksesta todetaan, että se "sattu ja rikkoo kumppanin ja koko yhteisön parin ympäriltä". Viidennen käskyn selitys (s. 101) taas on seuraava: "Älä tapa. (Mitään. Ideoita, toiveita, hentoja haaveita)". Joidenkin makuun tekijöiden tyyli ei ehkä sovi, jollekin toiselle taas saattaa olla vapauttavaa puhua uskonnollisista kysymyksistä yhtä aikaa vakavasti ja viihdyttävästi.

Kuuluipa kumpaan ryhmään tahansa, on teoksen linja konsistentti. Kirjoittajat vievät kirjan maaliin omalla tyyllillään.

Termi "tapakristitty" ansaitsee saada tässä yhteydessä hieman huomiota. Kirjoittajista ainakin Heinimäen aiemmassa tuotannossa tapakristillisyydestä on kirjoitettu myönteiseen sävyyn. Termi on *Tyylikirjan* pääotsikossa ja toistuu teoksessa lukuisia kertoja. Millainen henkilö on tapakristitty? Heinimäki ja Kariranta käyttävät tapakristittyä selvästi myönteisenä terminä; heidän esityksessään tapakristitty kuuluu kirkkoon, noudattaa perinteisiä kristillisiä tapoja ja osallistuu kristillisiin rituaaleihin. Lukija saa vaikutelman, että tapakristityllä viitataan luterilaisen kansankirkon jäsenen, mutta välillä vaikuttaa myös siltä, että tekijöiden mukaan tapakristitty voi elää myös jonkin toisen kirkon jäsenenä. Ehkäpä korrekteinta olisi ollut pitäytyä vain suomalaisen luterilaisuuden kontekstissa, mutta toki *Tyylikirja* sisältää ainesta, joka sopii muidenkin kirkkokuntien kristityille.

Tietystä mielessä tapakristitty on kirjoittajien mukaan vastakohta kristitylle, joka kuuluu johonkin pieneen heränneiden tai valittujen ryhmään: tapakristityssä on jotain universaalia. Ennen kaikkea tapakristitty kuuluu kirkkoon. Kirkon esittely on teoksessa onnistunut. Tapakristitty osallistuu kirkollisiin toimituksiin ja käy jumalanpalveluksissa. *Tyylikirjan* mukaan juuri jumalanpalveluksessa käyminen on keskeistä kristityn elämässä. Messun esittely on onnistunut ja myös kirkollisten toimitusten merkitys luterilaisen kirkon jäsenille on hienosti selitetty. Kaiken kaikkiaan *Tyylikirjan* suhtautuminen liturgiaan ja rituaaleihin on erittäin myönteinen. Tällainen positio ei pietismin jälkeisessä luterilaisuudessa ole itsestään selvä, vaan luterilaisista löytyy papistoa myöten myös heitä, jotka ajattelevat rituaaliskonnollisuuden olevan hengellisesti alemman tason toimintaa. Henkilökohteisesti ajattelen, että Heinimäki ja

Kariranta vievät kirjallaan keskustelua kirkon jäsenyydestä ja kristillisistä tavoista hyvään suuntaan.

Toinen kiinnostava piirre kahden luterilaisen papin kirjoittamassa kirjassa on myönteinen suhtautuminen luostarihurskauteen ja asketismiin. Tekijät jopa paikoin romantisoivat luostarikilvoituksen ihanuutta (s. 105). He korostavat myös, että luterilaisuuden ydinoivallukset syntyivät luostarissa. Nykyluterilaisuutta he kritisoivat esimerkiksi meditatioperinteen paitsioon jättämisestä; erilaiset rukouksen lajit saavat hyvän esittelyn. *Tyylikirjan* askeesi- ja rukousteologia ansaitsee myös hieman lisähuomiota sen suhteen, millaista pyhitystä tapakristillisyyden Heinimäen ja Karirannan mukaan oikeastaan edellyttää.

Tekijät esittävät kristillisten tapojen noudattamisen vapauttavana ja hyödyllisenä. Ulkoiset tavat liittyvät myös kristityn sisäiseen elämään: Heinimäki ja Kariranta muun muassa opettavat, että kaikki rukoilevat ja jokaisen sisällä on salainen rukous. Rukouselämä tapahtuu arjen keskellä, mutta myös transformoi erilaiset askareet syvemmälle tasolle: "Rukous on sitä, että tulemme tietoisiksi siitä läsnäolosta, joka ympäröi meitä kaikkialla. Silloin niinkin arkiset ja maalliset asiat kuin nukkuminen, hampaiden peseminen, syöminen, juominen ja käveleminen osoittautuvat pyhäiksi toimituksiksi" (s. 13). Kristillistä asketismin perintöä vasten tällainen opetus on hieman jännitteinen, koska perinteiset luostarisäännöt ja askeettiset käytännöt pyrkivät tavallisesti rajoittamaan nukkumista ja liikkumista, kiinnittämään mahdollisimman vähän huomiota henkilökohtaiseen hygieniaan, rajoittamaan ruokavaliota ja pidättäytymään liiasta veden ja viinin juomisesta. Tästä syystä ne ovat yleensä painottaneet myös sosiaalista vetäytymistä.

Oikeastaan *Tyylikirja* on melko vaativa, jos sitä lukee askeesin näkökulmasta. Tämä ei ehkä ole ollut tekijöiden tarkoitus, mutta askeetti-

nen kirjallisuus todistaa, että monien tapojen noudattaminen on sekulaarissa maailmassa erittäin vaikeaa. Esimerkiksi Heinimäen ja Karirannan mukaan ”roskapussin voi viedä ulos rukoillen” ja junan ”penkissä voi istua Jumalaa kuulostellen”. Nämä ovat hyviä opetuksia, mutta nähdäkseni edellyttävät erityisen vahvaa hengellisyyttä. Mikäli niitä katsotaan luostarielämän näkökulmasta, on roskien viemisen kaltainen askare yleensä palvelu- tai kuuliaisuustehtävä, joka mahdollistaa ennemminkin muiden keskittymisen rukoukseen. Henkilö, joka pysyy keskustelemaan Jumalan kanssa paikallisjunassa, on lähes pyhä ihminen. Kristinuskon kuuluisimmista kilvoittelijoista valtaosa edellytti sosiaalista vetäytymistä keinona kuulla Jumalan ääni selvemmin, nimittäin Antonius Suuri, Evagrios Pontoslainen, Johannes Cassianus tai Benedictus Nursialainen tuskin pitäisivät junamatkaa Helsingin rautatieasemalta Oulunkylään erityisen hyvänä paikkana rukoilla; Clemens Aleksanrialaiselta, Augustinukselta tai vaikkapa fransiskaaneilta irtaaisi kaupunkielämää kohtaan hieman enemmän sympatiaa. Katolisista organisaatioista myös Opus Dei on työstänyt arjen kristillisyyden ja kilvoittelun teemoja nimenomaan kaupunkiympäristössä. Kaupunki on edelleen kirkkoille ja kristityille haastava ympäristö hengellisen kasvun kannalta. Erilaisin argumentein voidaan keskustella siitä, onko se enemmän mahdollisuus vai uhka – Heinimäki ja Kariranta näkevät arkisen kaupunkielämän hyvin myönteisessä valossa eli mahdollisuutena.

Tekijät liittävät kirjassaan vanhaa kristillistä perinnettä tyylikkäästi nykyajan elämäntapakysymyksiin, ja teos antaa aihetta pohtia luterilaisuuden merkitystä nykykulttuurissa hieman *Vähä katekismus* -tyyppistä genreä päivittäen ja yhdistäen luterilaiseen elämäntapaan elementtejä esimerkiksi tertiarifransiskaaneilta ja jopa luostarihurskaudesta. Kirjaa voi suositella monille kristin-

uskosta kiinnostuneille aina isosista etsijöihin sekä kylien ja kaupunkien vapaan tyylin kulkijoihin.

JOONA SALMINEN, TEOL. TRI

JAAKKO OLKINUORA
Byzantine Hymnography
for the Feast of the
Entrance of the Theotokos:
An Intermedial Approach.
Studia Patristica Fennica
4. Helsinki: Suomen
Patristinen Seura 2015.
430 s.

Teologian tohtori Jaakko Olkinuoran systemaattisen teologian ja patristiikan väitöskirjatutkimus tarkastelee bysanttilaista hymnirunoutta Jumalansynnyttäjän temppeliin käymisen juhlan (21. marraskuuta) kontekstissa. Itä-Suomen yliopistossa kesäkuussa 2015 tarkastettu tutkimus on ensimmäinen aiheesta kirjoitettu tieteellinen monografia. Syksyllä 2016 Athosvuoren Ksenofonin luostarissa munkiksi vihitty Olkinuora, nykyään isä Damaskinos, jatkaa tutkimustyötään Itä-Suomen yliopistossa systemaattisen teologian ja patristiikan yliopisto-opettajana.

Tutkimus nojaa laajaan kreikkankieliseen lähdeaineistoon, jonka keskiössä on juhlan hymnografia, sen yleiseen käyttöön vakiintuneet hymnitekstit täydennettyinä 1000–1200-luvuilta peräisin olevien käsikirjoitusten julkaisemattomilla teksteillä, jotka on koottu englanninkielisine käännöksineen tutkimuksen liitteeksi. Valikoiduista hymneistä tehty melodisten rakenteiden ja musiikin retoristen painotusten vertailu perustuu varhais- ja keskibysanttilaisen kauden notaatiolähteisiin. Keskeisen aineiston muodostavat myös homiliat, jotka ajoittuvat juhlan hymnografian syntyvaiheeseen tai sen edelle (700–800-luvuille) sekä sitä seuranneille vuosisadoille ai-

na Konstantinopolin kukistumiseen saakka (1453). Sama periodisointi koskee myös tutkimuksen ikonografisia lähteitä. Temppeliin käymisen juhlan historiaa kartoitetaan apokryfisen Jaakobin Protoevankeliumin ja muiden narraatiolähteiden pohjalta.

Tutkimus rakentuu johdantoluvun ja johtopäätösten väliin sijoituvista kolmesta pääluvusta, joissa käsitellään Jumalansynnyttäjän temppeliin käymisen hymnografi-aa suhteessa homileettiseen traditioon (luku 2), bysanttilaista musiikkia hymnografisen analyysin lähteenä (luku 3) sekä hymnografiaa ikonisena narraationa (luku 4).

Tutkimuksen metodologiseksi näkökulmaksi valittu intermediaalisuus palvelee temppeliin käymisen juhlan hymnografian analyysia erittäin onnistuneesti. Se konkretisoi käsityksen bysanttilaisen liturgisen tradition holistisuudesta. Kyseessä on jumalanpalvelusperinne, jossa erilaiset kirkkotilaan sijoittuvat ilmaisuväylät kuten visuaalinen ikonitaide ja arkkitehtuuri, korvin kuultava musiikki ja resitaatio, tuokset, maut sekä liturginen liike muodostavat yhden kokonaisuuden.

Olkinuora vertailee tutkimuksessaan temppeliin käymisen juhlan hymnografisia, musiikillisia, ikonografisia ja homileettisia ilmaisutapoja ja osoittaa niiden välillä olevan selkeitä yhteyksiä ja vaikutteiden vaihtoa. Keskeisenä tarkastelun kohteena ovat Neitsyt Mariasta esitetyt typologiset, allegoriset ja symboliset kuvaukset. Marian temppeliin käymistä käsitellään muun muassa profetoiden täyttymyksenä, moraalisenä esimerkkinä, Kristuksen inkarnaation edeltäjänä, neitseellisen äitiyden symbolina sekä eräänlaisena eukaristiana. Homilioiden ja hymnografian todetaan hyödyntävän yhteisiä kielikuvia, joista useimmin käytettyjä ovat viittaukset Mariaan Jumalan asuinsijana, temppelinä.

Vertailu paljastaa kiinnostavia rinnakkaisuuksia tekstilähteiden ohella myös ikonografisessa ja mu-